

OSVÁTH ZSOLT

főlevéltáros
Semmelweis Egyetem Levéltára
zsoltosvath69@gmail.com

OKTATÁS, HAGYOMÁNY, INNOVÁCIÓ A SEMMELWEIS EGYETEM 250 ÉVE

Főszerkesztő Sótonyi Péter, szerkesztő Molnár László
Semmelweis Kiadó, Budapest, 2021, 208 lap

„A jubileumi történetírás hagyománya egészen a második világháborúig szinte teljes meretekben uralta az egyetemtörténetet, és utána is igen népszerű maradt.” – írja Pieter Dhondt. A neves kortárs finn egyetemtörténész idézett meglátásának helytállóságát igazolja a múlt esztendőben megjelent, a hazai orvostudomány legnagyobb hagyományú intézménye, a Semmelweis Egyetem két és fél évszázados történetét több mint kétszáz oldal terjedelemben bemutató, gazdagon illusztrált kötet is.

Ugyancsak Dhondt professzortól származik a következő megállapítás: „Saját történetének kutatása és megírása mindig is az egyetem egyik feladata volt.” Hozzátehetjük, nemcsak volt, de ma is az, és a jövőben is az kell maradjon. Azt, hogy erről a Semmelweisen is ugyanígy vélekednek, bizonyítja, hogy a főszerkesztő az univerzitás emeritus rectora, hatvanöt éve a Semmelweis Egyetem, illetve jogelődjei polgára. Szakmája és egyeteme történetének avatott ismerője, hiszen jelenleg tiszteletbeli elnöke a Magyar Orvostörténelmi Társaságnak (MOT). Előtte pedig, hat éven át (2009–2014) viselte a MOT elnöki tisztét. A szerkesztő három évtizede az Egyetem Központi Levéltárának vezetője, majd igazgatója, beosztásából fakadóan az egyetemtörténeti források egyik legjobb ismerője. Megjegyzendő, hogy a kötet kilenc további szerzője közül hat szintén a Semmelweis Egyetem polgára.

Ha kézbe vesszük, még fel sem lapozva már érezzük, hogy alkotói (prof. dr. Merkely Béla az egyetem jelenlegi rectora vezetésével) a nyomdatechnika kiválasztásakor az időállóságra törekedtek. Már a könyv borítója is tükrözi készítőinek azt a szándékát, hogy a Semmelweis Egyetem kétszázötven évének történetét felrajzoló mű megjelenésében is ünnepi méltóságot kíván sugározni. Már a könyvbortó is figyelemfelkeltő.

Beérkezett: 2022. 02. 15.

Közlésre elfogadva: 2022. 04. 15.

Copyright GERUNDIUM

Az általános kötetinformációkon túl két fénykép és az egyetem jubileumi címerének színes lenyomata, valamint egy dinamizmust sugalló hullámvonalas grafikai díszítőmotívum ékesíti az előlapot. A címlapon látható fotók (egyrészt a Pesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának 1884-ben átadott főépületéről Klósz György által készített felvétel, amely épület ma a Semmelweis Egyetem központi épülete, másrészt az Elméleti Oktatási Központ [EOK] 2003-ban felavatott épületének képe) jelképek-ként támasztják alá a kötet címét: Oktatás, hagyomány, innováció. A borító hátlapján látható két 1909-ben, illetve 1922-ben készült klinikai kórtermi képek utalnak arra, hogy a Semmelweis Egyetemen nemcsak az oktatás, de a gyógyítás is több évszázada folytatott tevékenység.

Kinyitva a Semmelweis Egyetem 250 évének történetét leíró művet, az előlapot és a belső címlapot a tartalomjegyzék követi. Ebből megtudhatja az olvasó, hogy a könyv egy rektori előszóból és kilenc fejezetből épül fel. Minden tartalmi egység mellett zárójelben olvasható az előszó, illetve a fejezet szerzőjének neve.

„*A Semmelweis Egyetem 250 éve*” című előszó Merkely Béla írása. Két, a rektor és egyetemvezetés történeti tudatosságát hűen tükröző gondolatot fontos kiemelni az előszóból.

„A Semmelweis Egyetem 20. és 21. századi vezetői különös gondot fordítottak és fordítanak most is az egyetem hagyományainak és szellemi örökségének a megőrzésére [...] pontosan tudjuk, hogy 250 év alatt épült és vált azzá egyetemünk, amilyenek ma ismerjük: hazai és nemzetközi szinten is kiemelkedő felsőoktatási intézménnyé [...]”

A másik a rektor önvallomása arról, amit az egyetem névadójának szellemi öröksége jelent neki: „*Számomra Semmelweis a kitartás, az elhivatottság, a tisztesség, és az innováció megtestesítője [...]*.” Az első fejezet: „*A nagyszombati orvoskar története 1769–1777*” címmel az első tartósan fennmaradt hazai egyetemi orvostudományi intézmény és a Semmelweis Egyetem első jogelődjé történetének tudományos igényű feldolgozása. A fejezet az idén elhunyt Dr. Magyar László András klasszika-filológus, író, költő, műfordító, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Adattár egykori főigazgató-helyettese, Zsámboky- és Weszprémi-díjas orvostörténész egyik utolsó alkotása. A fejezet címében szereplő két évszám egyetemtörténeti korszakhatárokat jelöl. 1769 a nagyszombati orvoskar alapítási évét. 1777 pedig az egyetem és vele együtt a kar Nagyszombatról Budára történt átköltöztetésének éve. A szerző tudományos igényességét tükrözi, hogy a fejezethez összesen 27 levéltári, könyvészeti forrásokra utaló, magyarázó vagy latin nyelvű forrásidézetet és annak magyarra fordítását tartalmazó lábjegyzetet csatolt.

Magyar László András öt alfejezetben (Orvostudomány a Magyar Királyságban a középkor és kora-koraújkorban, a nagyszombati orvoskar előzményei, a nagyszombati orvoskar létrehozása, a nagyszombati orvoskar működése, a kar tanárai, a kar hallgatói, a nagyszombati orvoskar Budára költöztetése) tárgyalja az általa feldolgozott korszakot.

A fejezetet végigolvasva szakszerű válaszokat kapunk a minden egyetemtörténeti munkával szemben követelményként támasztott kérdésekre. Nevezetesen: Hol tanultak? Mit tanultak? Kitől tanultak? és Kik tanultak a nagyszombati orvoskaron? Ezeken felül megtudhatjuk, hogy ki volt az első név szerint ismert magyar világi orvos. Leírja a szerző, hogy a hazánkban első orvosi karról Zsigmond király által létrehozott óbudai egyetemről bírunk forrásadattal, és a kar egy tanárának nevét szintén említi hiteles forrás. Magyar László András elemzi Mária Terézia királynő és udvari orvosa, Gerard van Swieten a nagyszombati orvoskar alapításában játszott szerepét. Ezeken túl a fejezet tudományos értékét növeli a kar tantárgy listájának és Duka Zólyomi Norbertnek a nagyszombati orvoskar hallgatóiról írott alapvető tanulmányából átvett, az 1770/71–1776/77. tanévek közti hallgatói létszámait megadó táblázat közlése.

A második, „*Az Orvosi Kar Pest-Budán 1777–1830*” címet viselő fejezetet Gazda István, a bő négy évtizede orvostörténeti kutatásokat is folytató tudománytörténész jegyzi. A cím megválasztásában némileg zavaró, hogy a két évszám közül az egyik egyetemtörténeti (1777), míg a másik köztörténeti (a reformkor kezdete) korszakhatárt jelöl. A szerző írása 3 alfejezetre tagolódik (Az Orvosi Kar Budán 1777–1784, Az Orvosi Kar Pesten, A tanszékek és vezetőik). Társadalomtörténeti értékű a II. József türelmi rendeletéről írt néhány mondat. Ebből megtudható, hogy az uralkodó rendelete tette lehetővé az orvosi karon az első nem katolikus vallású jelölt, az izraelita vallású Oesterreicher Manes József 1782. június 3-án történt doktorrá avatását.

A könyv harmadik fejezetének a „*Reformkor és szabadságharc 1830–1848*” címet adta szerzője, a szintén orvostörténész, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár nyugalmazott főigazgatója, a Semmelweis Egyetem címzetes egyetemi tanára, Kapronczay Károly. Bár a fejezetcím egyértelműen köztörténeti és nem egyetemtörténeti korszakra utal, beleolvasva azonban világossá válik, hogy az előző egyetemtörténeti fejezetek szerves folytatása. Az alfejezetekre tagolás szerkesztési elvként ennél a fejezetnél is megmarad. A fejezet három egységből épül fel. Egy cím nélküli, az 1830–1848 közötti évek kartörténeti eseményei (a képesítő oklevelek formai szabályainak meghatározása, a kar működési és irányítási rendjének új szabályai, személyi változások stb.) rész. Külön alfejezetet szentel a szerző a kar oktatói és hallgatói 1848-as forradalmi szerepvállalásának és a forradalom következményei számbavételének. Ugyancsak külön alfejezetben foglalja a tanszékek működésének alakulását.

A negyedik, „*Neoabszolutizmustól az orvospépzés átalakításáig 1849–1871*” címet kapott fejezet szintén Kapronczay Károly munkája. A címadásban ennél a fejezetnél is keveredve szerepel köztörténeti és kartörténeti fogalom. Közismert, hogy történettudomány a Haynau-féle nyílt katonai önkényuralmat (1849. május 30. – 1850. július 8.) külön köztörténeti korszaknak tekinti az azt 1850. július 8-tól felváltó polgárabb jellegű, de ugyancsak diktatórikus közigazgatási rendszer magyarországi bevezetésének és működésének egészen a kiegyezés megkötéséig tartó és neoabszolutizmusnak nevezett történelmi korszaktól. A két köztörténeti korszak orvoskari történéseinek egy fejezetben való tárgyalása praktikusán elfogadható. Egyúttal történettudományi érvekkel

(a kartörténet köztörténetbe való beágyazottsága) igazolható. Egy rövid bevezetőt követő négy alfejezete „Az Orvosi Kar a Bach-korszak időszakában”, „Semmelweis Ignác”, „A Kar az 1860-as Októberi Diplomától az egységes orvosképzés bevezetéséig. 1871-ig.” és végül „Tanszékek (1849–1871)”.

Az ötödik fejezet, amint címe – „*A Monarchia időszaka 1871–1918*” – is jelzi, hogy az előzőhöz hasonlóan ez a fejezet is köztörténeti összefüggésrendszerben tárgyalja a pesti orvosi kar történetét. Szerzője a könyv szerkesztője, Molnár László. A négy alfejezetnek („A tanulmányi rendszer korszerűsítése”, „Az Orvostudományi Kar kiépítése”, „Az oktatói kar és a hallgatóság”, „A világháború”), hogy a fejezet írója a téma klasszikusnak számító egyetemtörténeti (tanulmányi rendszer-korszerűsítés, építkezések) megközelítést ötvözi a legújabb egyetemtörténeti kutatási iránnyal oktatói kar és a hallgatóság vizsgálatával.

A hatodik fejezet („*Két háború között 1918–1945*”) az előzőek szerves folytatásaként ugyancsak köztörténeti összefüggésrendszerbe ágyazott egyetemtörténet, szintén Molnár László munkája. Az alfejezetek (Zűrzavaros évek – forradalom, kommün, Trianon, Egyetemi jubileum és leépítések, Tanszékek, tanári kar, Hallgatóság, tanulmányi rendszer) címéből látható, hogy a szerző ez esetben is, az előző fejezetben is sikerrel használt klasszikus és újszerű egyetemtörténeti kutatómódszertani irányok együttesére épülő megközelítést alkalmazza. Mivel a numerus clausus törvény felsőoktatásra gyakorolt hatásának forrásadatakon nyugvó tényszerű kutatása ma a hazai egyetemtörténezsnek egyik fő kutatási területe, a kar hallgatóságának felekezeti megoszlását az egyes minta tanévekben bemutató táblázat közlése kiemelt forrásértékkel bír.

A hetedik, a kötet legnagyobb terjedelmű fejezetének címe „*A pártállami szocializmus időszaka 1945–1990*”. Írója a főszerkesztő, Sótónyi Péter, akit írása összeállításában a szerkesztő Molnár László segített. A fejezet témamegközelítése a korábbi, egyértelműen történeti jellegű feldolgozásokhoz képest újszerű. Hiszen szerzője nemcsak orvostörténész, az MTA rendes tagja a Magyar Corvin-lánccal és a Széchenyi-díjjal kitüntetett patológus, hanem egyetemi vezetőként és az orvosszakmai közélet egyik irányítójaként tevékeny részese is az immár önálló egyetemmé váló kar mára történetivé érett eseményeinek. Így ez a fejezet egyszerre történeti szakmunka és történeti forrásértékű visszaemlékezés.

A nyolcadik, „*A rendszerváltozás története és eseményei a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen 1990–1995 (személyes nézőpont)*” című fejezet szerzője egy szintén nagytekintélyű orvos, anatómus, egyetemi tanár, volt miniszter, Réthelyi Miklós emeritus rector. Ő is választott egy „kritikus átolvasót”, aki segítette a fejezet megírásakor. Ez a segítő – Dr. Szabó Béla korábbi rektori hivatalvezető, szintén szemtanúja és részese volt a korszak egyetemi történéseinek. Noha Réthelyi Miklós már a fejezet címében közli, hogy ő is személyes hangvételű visszaemlékezésnek tekinti írását, a forrásokra utaló és magyarázó lábjegyzetet bizonyítja, hogy a szerző saját meglátásait minden esetben forrásokkal vetette össze. Réthelyi Miklós is alfejezetekre (cím nélküli bevezető, 1990, Az átalakulás kezdetei, Indulás, Nyilvános, áttekinthető egyetem, Egyetemi Parlament,

Szenátus, Az egyetem mindennapjai, A megújuláshoz kapcsolódó jelentős új intézmények, A megújuláshoz kapcsolódó kiemelkedő események, Egyetemi ünnepek) osztotta munkáját. A fejezet a történetírói és történészi szemlélet egyedi színezetű együttes alkalmazása révén lett az előző fejezethez hasonló rangú oral history forrás.

Az „Oktatás, hagyomány, innováció. A Semmelweis Egyetem 250 éve” című könyv záró, kilencedik fejezete „*A Jelenkor 1995–2021*” címet kapta. Részben az 1995–2021 közti időszakban rektori tisztséget betöltő professzorok (Rosivall László, Sótonyi Péter, Tulassay Tivadar, Szél Ágoston és Merkely Béla), és részben a kötet szerkesztője, Molnár László, közös munkája. A felsorolásból – mivel 2011-ben elhunyt – hiányzik az 1996–1999 a Semmelweis Egyetem rektori tisztjét viselő Romics László professzor neve. Természetesen az ő rektorságának ideje alatt történtek összegzése is helyett kapott a fejezetben. Rosivall László, Romics László, Sótonyi Péter, Tulassay Tivadar, Szél Ágoston és Merkely Béla egyetem- és tudományfejlesztő tevékenységének számbavetele csupán egy jelenkortörténeti értékelés kiindulásaként tekinthető, és nem teljes körű tudományos alapú történészi értékelésnek, azon egyszerű okból, hogy egy ilyen értékeléshez még hiányzik a történelmi távlat.

Recenzióm zárásaként úgy gondolom, helyénvaló ismét Pieter Dhondt-tól idézni: „*A jelenlegi egyetemtörténet-írás célja jóval több, minthogy a múlt egy töredékének kötött reprodukciójával szolgáljon. Ezen túlmenően tükröt tart az egyetem elé, amikor az saját jövőbeni társadalmi és tudományos szerepére reflektál.*” Az „Oktatás, hagyomány, innováció. A Semmelweis Egyetem 250 éve” szerintem ilyen (fő)szerkesztői és szerzői közös alkotás.

A kötet egy, az egyetemtörténet-írás kurrens hagyományait folytató, az intézmény múltjának dicsőséges és kellemetlenebb epizódjait egyaránt történeti hűséggel bemutatni igyekvő, történeti forrásokra támaszkodó tiszta mesterelbeszélésre épülő kiadvány. Külön kiemelendő történeti forrásértéket ad a műnek a Molnár László által több honi közgyűjtemény anyagából válogatott 250 fénykép. Egyetemtörténeti publikációs műfaját tekintve „képeskönyv-szintézis”, mint ilyen, annak egyik jó hazai példája.